

Дегенмен, осы алпауыт аймақтың жоғары экономикалық және саяси ықпал факторын былай қойғанда, аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуші ұйымның жоқтығы халықаралық қауымдастық үшін зор сауал тудыруда. Жағдай осы қалыпта сақталса, қырғи-қабақ соғысы кезеңіндегі әлемдік тәртіпті қандай жаңа әлемдік тәртіп алмастыруы мүмкін? Заманауи халықаралық қауымдастықта саясаттың басты бағыты халықаралық қатынастарда өзара ынтымақтастық негізінде бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз ету екенін біз күмән етпейміз. Солтүстік-Шығыс Азия да осыдан тысқары емес. Экономикалық ынтымақтастықты одан әрі дамыту және қауіпсіздік саласында көпжақты жүйеге сүйену тек бір мемлекеттің ғана емес, аймақ және әлемнің түгелі дерлік мүддесіне сай келетіні анық. Солтүстік-Шығыс Азияда аймақтық

қауіптерге төтеп беру жолында, ең алдымен, өзара сенімді нығайту мен ынтымақтастық деңгейін жоғарылату арқылы көпжақты қауіпсіздік жүйе құрылуы мүмкін. Атап айтқанда, Солтүстік Кореяның ядролық мәселесі бойынша алты тарапты келіссөздер жүйесі осы рөлді атқара алушы бірден-бір негіз болуы ықтимал. Сарапшылардың басым көпшілігі осы келіссөздердің Солтүстік-Шығыс Азияда ядролық қарусыздану және қауіпсіздік ынтымақтастығын дамытудағы болашақ мүмкіншіліктерін аса жоғары бағалауда. Осы тұста Солтүстік-Шығыс Азия аймағының және тіпті әлемнің өзегі болып тұрған Оңтүстік Кореяның рөлі аса маңызды. Оңтүстік Корея «көпір» іспеттес аймақтағы тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі медиатор қызметін атқаруы мүмкін.

Б.М. Балаубаева, А. Имашева

ЖАПОН ДӘСТҮРЛІ МӘДЕНИЕТІНІҢ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАНУЫ МЕН ВЕСТЕРНИЗАЦИЯСЫ – ЖАҒАНДАНУДЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Мәдени вестернизация – батысқа жатпайтын елдердің дамыған батыс елдерінің мәдениетінен белгілі бір элементтерді сіңіру нәтижесінде болатын әлеуметтік-мәдени қайта құрулар. Мәселе дамыған елдердің артта қалған елдерге күшпен немесе қорқытумен өз мәдениетін таратқанында емес, өз таңдауымен жүргізілуінде. Вестернизация ұғымының тарихқа енуі жаңа заманнан басталады. Вестернизация ұғымында тек қана заманауи батыстық технологиялар мен экономиканың ұйымдастырушылық формалары мен әскери-техника мәдениетін игеру ғана жатқан жоқ. Ең бастысы, оның мәнінде әлеуметтік реттеудің әлеуметтік-мәдени нормаларын (демократия, саяси құрылымдар, адам құқығы мәселесі, әлеуметтік таптардың либералды типі, толеранттылық, ақпарат және шығармашылық бостандығы және т.б.) игеру жатыр. Осы сипаттар бойынша, толық вестернизацияға түскен елдерге Жапония мен бірқатар Шығыс Еуропаның «посткоммунистік» елдерін жатқызуға болады. Осындай даму жолын таңдаған басқа елдер «вестернизация тек аз деңгейде түскен елдер» деп аталады. Вестернизация үрдістерінің жиілігіне, оның ақпараттық ашықтығына, қоғам мүшелерінің осы жаңа өмір салтымен таныстыру деңгейіне тағы басқа жұмыстарға байланысты. Ал бір елдің жастар тобы ғана қызығушылық білдірген мәдени құндылықтар негізінде вестернизация жүре алмайды, себебі басқа да тап және топтар өкілдеріне ол үлкен ықпалын тигізбейді. Вестернизация үрдістері қабылдап отырған қоғамның дәстүршіл күштерінің қарсылығын

тудыратыны айқын. Ол көтеріліс, толқу немесе басқа да қарсылық формалары арқылы көрсетіледі. Вестернизация үрдісіне қарсы шығушылардың ең айқын тобы – ол дін өкілдері, ірі маргиналдық әлеуметтік топтар. Олардың бұл қарсылығының ең басты себебі – белгілі бір топтардың алып отырған қызметтерінен айырылу қаупі немесе ел мәдениетінің дәстүрлі сипатынан айырылу қаупі болып табылады [1].

Модернизация – адамзат даму мен «прогресс» (мемлекеттік, қоғамдық, экономикалық және мәдени құрылыста) арқылы қызметіндегі мақсатына жетемін деп сенген уақытта Еуропаның жаңа заман тарихындағы айрықша сипат болды. Осылай ойлаған адамдар Еуропада өмір сүріп, сол жерде өздерінің идеяларын іске асырып жатты. Ал қалған әлемде «модернизация» ұғымы тар мағынаға ие және, ең алдымен, вестернизация деген ұғымға келіп тіреледі. Басқа сөзбен айтқанда, осы «қалған» елдер өз алдына қуып жететін даму, еуропалық тип бойынша өмір салтын құру сияқты міндеттер қойды. Себебі жапондық құрылымдар жаһандану әлемінде бәсекеге қабілетті емес болып табылатын.

Мамандар модернизацияның екі түрін бөледі: ұйымдасқан және ұйымдаспаған модернизация.

Ұйымдасқан модернизация – елдің өз бетімен жаңа даму жолына түсуі және эволюцияны дайындау құбылысы. Мысалы: XVIII ғасырда Англияның өндіріс революциясы нәтижесінде феодализмнен капитализмге өтуі. Осындай модернизация ең алғашында экономикадан емес, қоғамның санасын өзгерту арқылы мәдениеттен басталады.

Ұйымдаспаған модернизация – дамыған елдерден, сырттан келген өзгерістерге деген жауап. Ол үкіметтің тарихи артта қалуын жою және шетелден тәуелді болмау мақсатында қабылдайтын «қуып жету» деген даму жолын айқындайды. Мысалы, Ресей татар-монғол шапқыншылығынан кейін даму жағынан бірнеше ғасырға артта қалып қалған, сондықтан алдыңғы дамыған елдерді бірнеше рет қуып жетуге тырысулар жасады. Осындай мақсатта XVIII ғасырдағы петрлік реформалар, XX ғасырдың 30-жылдарындағы сталиндік индустриализация, 1985 жылғы қайта құру мен 1991-1993 жылдар аралығындағы экономикалық реформалар өтті.

Ұйымдаспаған модернизация шетелдік құрылғылар мен патенттерді сатып алу, сырттан технологияларды енгізу, мамандар шақыру, шетелде оқу, инвестициялар арқылы іске асырылады. Осындай өзгерістер әлеуметтік және саяси салаларда да көрініс табады: басқару жүйесі бірден өзгереді, жаңа билік құрылымдары енгізіледі, елдің Конституциясы шетел аналогтарына қарай ауыстырылады.

Ұйымдаспаған модернизация мәдениеттен емес, экономика мен саясаттан басталады. Басқа сөзбен айтқанда, ұйымдасқан – «төменнен», ал ұйымдаспаған модернизация – «жоғарыдан» басталады. «Модернити» қағидасы халықтың барлығын қамтып үлгермейді, сондықтан мықты әлеуметтік қолдау таба алмайды. Олар қоғамның барынша дайындалған тобын қамтиды. Мысалы, осындай жағдай Ресейде XIX ғасырда болды, ол кезде, интеллигенция «батысты жақтар» және «славянофилдер» болып бөлінді. Біріншілері жылдам модернизация мен батыс құндылықтарын игеруді талап етті. Ал екіншілері, өзіндік даму жолына түсуді, яғни ұйымдасқан модернизацияны қалады. Біріншілердің санының көптігі, бүкіл халықты рационалды құндылықтар жағына шығаруға жеткілікті болды. Бірақ капитализм Ресейде сәтсіздік көрді [2].

Адамзаттың көп бөлігі өмір сүрген және өмір сүріп жатқан Азия елдерінде, Жапония вестернизацияға түскен бірінші ел және де ең алғашқы болса да, ең үлкен сәттілікке ие болған мемлекет болып табылады. Осыған байланысты, қандай тарихи жағдайлар мен қандай факторлардың арқасында осындай жолдан өткенін және қалай бөлек аралдық мемлекеттен, қазіргі әлемнің орталықтарының біріне айналғанын түсіну маңызды.

XIX ғасырдың ортасында еуропалықтар Азияның барлық жерлерінде жайғасып алған. Ал Жапония Батыстың тікелей әсерінен еркін болған аз елдердің санатында еді.

Екі ғасырдан астам уақыт бойы Жапония сыртқы ел үшін кіруі мен шығуы жабық ел еді. Бірақ 1854 жылы сёгун үкіметі батыс державаларының (АҚШ, Ресей, Англия, мен Франция) қысымымен бірнеше айлақтарды ашуға мәжбүр болды, ал 1868 жылдың өзінде Токугава сёгунаты құлады – ол батыстың қысымына қарсы тұру үшін және қажетті реформалар жүргізу үшін басқарушылық, ғылыми-техникалық және әскери потенциалға ие болмады. Атақты самурай семсері батыстық винтовкалар мен кемелердің атқыштарына қарсы тұра алмады.

Сыртқы әлемнен ұзақ уақыт бойы оқшаулануы елге бұрын болмаған ішкі бейбітшілік пен тыныштық әкелді, бірақ осы уақыт бойы Батыс әскери-техникалық қатынаста алысқа кетіп қалған еді. Патриоттық көңіл-күйдегі самурайлар «варварларды жою» деген ұрандармен өздерінің өткір қылыштарымен бірнеше еуропалықтарды өлтірді, бірақ олардың қолынан келетін осы ғана еді. Осындай жағдайларда сёгунатқа қарғыстар жіберілген, көбісі, сёгунат елдің тәуелсіздігі мен императордың қауіпсіздігіне кепіл бола алмайды деп санап, оны жоюға тырысты. Сонда да шыққан азаматтық соғыстан кейін, билікке жалпыға тән модернизацияны қолдайтын күштер келді. Сёгунат құлап, император тағына Мэйдзи императоры отырды (1867-1912 жылдар аралығында).

Батыс өркениеті мен мәдениетімен кездесу жапондықтардың ішінде терең жетіспеушілік сезімін тудырды. Оған дейін олар өздерін өзін-өзі қамтамасыз ете алатын елміз, революция мен соғысқа толы «варварлық» батыстан үйренуіміздің еш қажеттілігі жоқ деп санаған. 1825 жылдың өзінде танымал ойшыл Аидзава Сэйсисай «жаңа ұсыныстар» атты трактатында синтоистік құдайлардың қорғауындағы Жапонияның ұлылығы туралы және батыс елдерін жек көрінішті етіп жазған. Ал Жапонияға «бастың» рөлі беріліп, бүкіл дене мүшесін басқаратындай қызмет берген. Алайда батыс елдерінде оның еңбегін ешкім оқымаған, оқыса да оны ешкім шындық ретінде қабылдамайтын еді.

Аидзаваның тұжырымына қарамастан, «бас» мүлдем басқа жерде орналасқаны анық болды. Енді жапондықтар, олардың елі мақтауға тұрмайды деп ойлай бастады. Елдегі психологиялық климат мүлдем өзгеріске түсті: жапондықтар өзіне сенімді адамдардан әлсіз, сенімсіздікке толы адамдарға айналды, біраз уақытқа дейін олар өздерінің тарихы, мәдениеті мен тіпті географиясын мақтан тұтуды қойды. Олар өздерінің «мәдениетті емес» ата-бабалары

мен олардың «артта қалған» салттарына қорлық көрсете бастады, бұрын мақтан тұтқан жапон территориясының көлемінің енді азшылығына көңілдері толмады. Бұрын жер, су мен күрішке қанағат еткен жапондықтар енді елде минералды ресурстардың болмауына көңілдері толмады. Психологиялық жарақат өте терең болды. Өздерінің денесін де әлсіз әрі ұсқынсыз деп таныды. Сол кездегі жапондықтар өздерінен бас тартып еуропалық болғысы келгендері соншалық, енді сары теріні ағартатын иіс майлар қолдана бастады. Осындай ағарған тері ұрпақтан-ұрпаққа беріледі, кейін жапондықтар еуропалықтарға ұқсап кетеді деген ойлар туды. Император мен оның айналасындағы шенеуніктер дәстүрлі киімнен бас тартып, өздерінің модернизациялық сипатын көрсеткісі келіп, ел алдына еуропалық косьюмдер киіп шықты.

Жапония өзіне ұялу сезімін қалыптастырды, себебі еуропалық державалармен кездесіп, өздерінің әскери және экономикалық жағынан артта қалғанын көрді, батыс державаларының қысымына ешқандай қарсы тұра алмайтынын түсінді. Өзінің еркінен тыс Жапония «ашылуға» міндетті болды, тәуелсіздігіне нұқсан келтіретін бірнеше теңсіз келісімдерге қол қойды. Елге өздігінен кедендік тарифтер орнатуға мүмкіндік бермеген келісімдердің экономикалық шығыны минималды болса да, оның психологиялық нәтижесі аса зор болды – бұл жерде елдің егемендігін жоғалту мәселесі тұрды [3].

Императордың «Басқа халықтардан барлық пайдалы мәліметтер мен ілімдерді сіңіру» туралы бұйрығын орындау үшін Мэйдзи үкіметі 1868 жылдан бастап қоғам өмірінің барлық салаларын модернизациялауды бастады. Бұл үрдіс өндіріске ғана емес, саясатқа, ғылымға білім беруге, құқыққа, мәдениеттің барлық салалары, күнтізбеге, жүріс-тұрыс нормаларына, дәстүрлер мен сәнге үлкен әсер етті. Сонда да, модернизация үрдісінде құндылықтардың «кіріс» және «шығыс» ағымдары көрінді.

Қайта құрудан кейінгі екі онжылдықта елде барлық батыстық құндылықтардан эйфория сезімі пайда болды. Барлық жапондықтар өмірінің барлығын еуропалық сипатқа ауыстырғысы келді. Банктер, теміржол, көше шамдары, телеграф сымдары, баспа шығарылымдары, пошта кеңселері, сигаралар мен темекі – осының барлығы бірден жапон аралдарына тасымалдана бастады. Адамдар батыстық көзқарастан, еуропалық техника мен дәстүрлерден басы айналғандай еді. Тіпті, ірі саяси қайраткер Иноуэ Каору барлық даусымен күріштен бас тартып

нанға, кимонодан бас тартып еуропалық көйлекке ауысуға шақырды.

Осылай, «Шығыстан кетіп, Батысқа қосылу» деген ұран пайда болды. «Барлық батыстық заттар үздік, ал шығыстық құндылықтар көңіл аударуға да тұрмайды» деген ой туды. Яғни, бұл нағыз вестернизация болды. Тіпті, тарихи ескерткіштерді қирату, ежелгі храмдарды өртеу, өнер туындыларын жою оқиғалары да орын алған. Мысалы, Нара қаласындағы Кофукидзи храмының жанындағы бес сатылы әсем құрылыс қиратылды. Сол кездегі батыстанушы ғалым, либерал Фукудзава Юкити бұл үрдістерді сынап, былай деген: «Қазір өзін ағартушы деп атайтындар және оның артына ерген, батыстық өмірдің ерекшелігін, тіпті түсінбейтін мыңдаған адамдар батысты барлық жағынан үздік деп санап, ол құндылықтарды уағыздайды және қолдайды» [4].

«Батыстық жаңалықтардың» ішінде Жапония өзіне, көшіріп алған техника мен технологиялар ғана емес, сонымен қатар рухани емес сипатта болатын саяси институттар мен доктриналарды бірінен соң бірін көшіріп отырды. Бұл жапондық дәстүр үшін жа-жекелік, еркіндік, теңдік тұжырымдамаларына да қатысты болды.

Жапонияның алдында батыстық ғылымның соңғы жетістіктерін (бу мен электрден бастап, эпидемияға қарсы екпелерге дейін), еуропалық идеялар мен доктриналарды (теңдік, билік бөлінісі, азаматтық бостандықтар) қолдану, еуропалық институттар (министрлер кабинеті, саяси партиялар, парламент) салттарды (көйлектер, кештер, табак шегу, тамаққа ет қосу) тұрды. Осының бәрін Жапония ширек ғасыр арасында (1868-1893) іске асырып, Қытаймен соғысқа дейін «өркениетті елге» қатысты барлығына, оның ішінде парламентке ие болған. Жапонияда вестернизация үрдісі толыққанды жүрді ме, бұл үрдіс олар «өркениетті» әлемге ену үшін бе, немесе оның маңызды бір бөлігі болу үшін қолданды ма деген сұрақ туады. Ешқандай күмәнсіз, Жапонияның Мэйдзи кезеңіндегі вестернизациясын биліктегі отырған, саяси билікті қолына толығымен шоғырландырған, кез келген оппозицияны бейтараптандыра алатын элита басқарып отырды деп айтуға болады. Шынымен де, Мэйдзи кезеңінің алғашқы жылдарының өзінде, көптеген жапондықтар, әсіресе жас өспірімдер Еуропа мен Америкаға білім қуып кеткен. Бірақ олардың көп бөлігін үкімет мемлекеттің қорынан қаржы бөліп жіберген, ал елге оралғаннан кейін олар шенеунік, дипломат, кәсіпкерлер мен интеллектуалдар ретінде қызмет

атқаратын. Ал өзінің қаржысымен, «өзінің жеке бағдарламасымен» алыс елдерге барғандардың болашағы сондай жарқын болмады.

Элита шетелге кімді және не үшін жіберу керек, кімге «батыс ілімдерін» көріп, сезініп келуге болатынын шешті. Осылай, бірнеше міндет бірден шешілетін болған. Біріншіден, жапондықтар шетелде не көреді және нақты оны кім көретінін бақылап отырды. Екіншіден, элита елдің интернационализациясы кезеңінде «саяси сауаты бар және өз идеясын көрсете алатын» көмекшілер табатын болды. Үшіншіден, жапондықтардың көбісі батыстық жаңалықтардың түп нұсқасын емес, Жапонияға бейімделген нұсқасын алып отырды. Төртіншіден, элита Жапонияның шетелдегі образын сәтті түрде қалыптастыра алды [5].

Өркениетті әлеммен келісімге келе отырып, Жапония өзінің толығымен интернационализацияға түскенін дәлелдеуі керек еді. Шетелдегі дипломаттардан студенттерге дейінгі жапондықтар ел алдында еуропалық көйлектер ғана кию керек болды және шетелдіктермен көп сөйлесу, олармен бірге жүруден қашпауға, қандай жат болмаса да жаңа салттарды сақтауға міндетті еді. Еуропалық басылымдарда, кейін әдебиетінде, шетелдегі барынша батыс құндылықтарын үйреніп жатқан барлаумен емес, жат мәдениетті үйренуге тырысып жатқан жапондықтар туралы жиі айтыла бастады [5, 31-6]. Қарапайым дәлел – болашақ соңғы генро, Жапонияның ХХ ғасырдағы ең көрнекті саясаткерлерінің бірі, ханзада – Киммоти Сайондзидің, Франциядағы өткізген жылдары (1871-1880) [6]. Ол, саясаткер-сатирик Лоран Тайядтың қалжың түрде жазғандарының ішінде де айтылған: «Жапондықтар – Годшо (сол кездегі ең сәнді париждік тігіншілері) аяғынан басына дейін киіндірген қараңғы адамдар еді».

Техникаға келсек, бұл жерде барлығы жақсы қарқынмен дамып жатты: елде тез арада темір жол, кейін шоссе жолдары жүйелері салына бастады, замануи әскери, сауда және жолаушы флоты пайда болды. Токио, одан кейін басқа да ірі қалаларда аз уақытта ең үздік еуропалық типтегі ғимараттар салына бастады.

Көптеген «еркін ойлау сипатындағы» шетел әдебиеттері аударылды және басылды: еуропалық авторларға, олардың прогрессивтігі үшін, жапондық жазушыларға мүлдем рұқсат берілмейтін қылықтар кешіріліп отырды. Елде саяси партиялар мен клубтар, парламент, тіпті нағыз заңды оппозиция пайда болды.

Жапонияның образын модельдеу басқа да салада іске асып жатты. «Заманауи», «прогрес-

сивті», «дамушы» Жапониямен қатар, «хризантема елінің» – ешкімге қауіп төндірмейтін, керісінше, барлығына ұнауға ұмтылатын, тартымды гейшалар мен шай үйшіктерінің елі образы қалыптаса бастады [5, 56-6].

1860 жылдан бастап жапондықтар жоғарғы деңгейде Еуропада, кейін АҚШ-та өзінің дәстүрлі мәдениеті мен дәстүрлерін уағыздады және олар ешқандай да «жабайы» емес, тек «ерекше» сипаттағы көзі ашық халық екенін танытқысы келді. 1860 жылдардағы Еуропадағы «жапон жарылысы (бум)» және одан кейін басталған «жапондық» сән де интернационализация үрдісінің құрамдас бөлігі болған. Жапонияға еуропалық саяхатшылар, ғалымдар, жазушылар, суретшілер ағыла бастады, олар көруге мүмкіншілік берілген заттарды ғана көре алды. Себебі, көптеген шетел қонақтарының қолдары тілді білмеумен және жапондықтармен байланысқа түсе алмауымен байланды, олардың делдалдары жанындағы жолсеріктері ғана болды. Сондықтан, олардың Жапония туралы көзқарастары шындыққа қарағанда әлдеқайда аз болғаны түсінікті. Мысалы, Пьер Лотидің сатиралық «Хризантема ханым» шығармасы арқылы орта деңгейлі оқырман, орыс-жапон соғысына дейін Жапония туралы өзінің жеке көзқарасын қалыптастырды [7].

Сол кезде барынша вестернизацияланған жапондықтар «сыртқы нарыққа» жұмыс істей бастайды: олардың бірден ағылшын немесе француз тілінде жазылған шығармалары оқырманға «бірінші қолдан» Жапония мен жапондықтардың тарихы, саясаты, философиясы, діні, мәдениеті мен тұрмысы жөнінде ақпарат беріп отырды. К. Окакура немесе И. Нитобэ сияқты авторлардың шығармаларының маңызы туралы асыра айту қиын, олар қазіргі уақытқа дейін қайта басылып жатыр және мұқият оқуға тұрарлық еңбектер болып табылады. Бірақ, олар да Мэйдзи кезеңінің интернационализациясының басты сыртқы өнімі – «жапон аңызының» пайда болуына үлесін тигізді. Бұл жерде жапон лидерлерінің жаһандық арам ойы болмаса да, олар өз дегеніне жетіп, өздерінің мүддесіне сай шетелдіктер білуге, көруге тиіс Жапонияны көрсетті. Ал оларға, американдық журналист Хью Байес «Жапонияны батыс халықтарына түсіндірген тартымды жартылай шындықтың апостолары» деп атаған адамдар көмектесті [8].

Бірақ, қандай парадокс болмаса да, жапондықтардың арасындағы өздерінің дәстүріне деген қызығушылық соңғы орында қала қоймады, бұған көбінесе американдық ғалым, Токио

университетінің философия пәнінің оқытушысы Э. Ф. Феноллозаның әсерінен болды. Жапонияда тұрған кезінде ол жапон дәстүрлі бейнелеу өнерінің ірі маманы болды, үкімет ең үздік бейнелеу өнері туындыларының тізімін жасап берді және кейін Токиолық өнер мектебін ашқан жергілікті мамандарды дайындады.

Жапонияның Батысқа көңілі аса ауып кетсе де, дәстүрлі құндылықтармен байланыс әлі де сақталды. Биліктегі тұлғалар вестернизацияны тек прагматикалық түрде қабылдады. Батыс либерализмін қоғамдық құрылысқа енгізуден аулақ болды. Ескі феодалдық ақсүйектер өкілдері көбінесе еуропеизацияның әкелетін өзгерістерін тіпті қабылдамады. Ал Ұлтшыл бағыттағы қоғам қайраткерлері бұл үрдіске ирониялық тұрғыдан қарады, уақыт барлығын өз орнына қояды деп күту үстінде болды.

Жалпы айтқанда, модернизация жолына түскен жапондықтар ұлттық, дәстүрлі ерекшелігін жоғалтып алудан қорықпады. Белгілі бір салаларда тез қарқынмен тараған бұл үрдіске қарсылық аса зор болмады. Себебі, оның өнімдері көбінесе жапондық қаптауда әкелінді. Кейбір батыстық тұжырымдар дәстүрлік сипаттарға ұқсас болған. Мысалы, философияның адам іс-әрекетімен байланысын және ғылымның тәжірибелік рөлін қолдайтын жапондық «дзицугаку» ілімі, батыста танымал болған позитивизмнің «пайдалылық» атты еуропалық қағидасымен ұқсас деп жарияланды.

Бірақ, 80 жылдардан бастап Жапонияда вестернизацияға қарсы ұлтшыл сипаттағы ішкі қарсылықтар өсе бастады. Бұл көбінесе рухани салада айқын көрінді. Дәстүрлердің жандануы мен ұлттық мәдени құндылықтар пайдасына шыққан тұлғалардың жан айқайы айрықша болды [4, 81-6].

«Мэйдзи исин» кезінің маңызды үрдісі – Жапонияның вестернизациясы жайлап «Тайсё демократиясы» кезеңінде көбінде мэйдзилік мемлекетке жат антиұлттық үрдіске айналып кетті. «Батыстық ілімдер» енді жапондықтар үшін жақын бола бастап, енді олардың шетелде пайда болуына ешкім назар аудармайтын болды. Бірақ «жапондық рух» дағдарысты бастан кешіріп жатты, ал одан шығу жолын жапон консервативті революцияшылдары ұсынып отырды. Және олардың ішіндегі алысты болжай алатындары ксенофоб болған емес және паназиятизм идеяларымен шектелмеді: Окаваның өзі «ақтарды» Азиядан қуып шығып, оны Азияны Жапонияның эгидасы астына біріктіруге шақырды, сонда да ол еуропалық

мәдениетке деген құрметін жасасрмады. Ал жас ханзада, либерал және «батыстанушы» Сайондзидің шәкірті Ф. Коноэ өзінің «Англо-американдық тәртіпке қарсы» (1918 ж. қараша) деген мақаласында [11]. Жапонияның еуропалық державалармен келісіп, әлемдік саясатқа қатысуына қарсы емес, «ақ империализм» мен вильсонизмге қарсы болды.

Осындай үрдістің дамуы бірнеше себептерге байланысты болды. Оның ішінде біріншісі – саяси себеп. Жапонияның билігі ұлттық құндылықтарын батыстың әсеріне қарсы тұратын күш ретінде қолдануға тырысты. Олар конфуцийлік әлеуметтік гармония, жоғары тұрған тұлғаларға сыйластық, жеке мүдделерді ұлттық мүдделерге бағындыру идеяларын пайдаға асырды. Жапондық дәстүршілдердің ішінде көзі ашық ұлтшылдықтың жақтастары да болды. Оның өкілдері «анти-батыстықтар» болмады. Олар тек жапондық ұлттық мәдениеттің рухани құндылықтарын сақтай отырып, еуропалық өркениеттен тек ең жақсысын алуға тырысты.

Көзі ашық ұлтшылдықтың ғылым мен өнер әлемінде көріне бастады. Ең бастысы, елдің ежелгі тарихына деген қызығушылық өсе бастады. 1884 жылы антропологиялық, ал 1885 жылы археологиялық қоғам құрылды. Сол кезден бастап тарихи материалдар мен құжаттарды жарыққа шығару жөніндегі жұмыстар басталды [4, 95-6].

Одан кейінгі уақытта «мэйдзилік модельге» ұқсас, одан сәтті нәтиже бере алатын ешқандай үрдіс байқалмады. 1868 жылы еш таңдау болмады: немесе біріккен түрде вестернизацияны іске асыру, немесе отарға айналу. Сонымен қатар «Тайсё демократиясының» да альтернативасы болмады, әсіресе, дәстүрлі және милитаристік қоғам жағдайында. Мысал ретінде Германиядағы Веймар демократиясының, 1920 жж. Джиолитти кабинетіне дейінгі Италияның, 1926 жылғы Пилсудскийдің «санациясына» дейінгі Польшаның, Салазарға дейінгі Португалияның аянышты тағдырын еске түсіру жетерлік. Бір сөзбен айтқанда, әсіресе демократиялық дәстүрі дамымаған, тіпті жоқ болған елдерде, оның ішінді әрине, Жапонияда демократия қаншалықты кең болса, соншалықты қызмет етуі әлсіз болған. Ал демократия қаншалықты әлсіз болса, соншалықты оның орнына диктатура келіп отырған. Диктатураны қаншалықты ұзақ күтсе, соншалықты ол қатаң болған. Егер «Тайсё демократиясының» тереңдеуіне жол берілсе, нәтижесі Германия мен Италияның тағдырындай болатыны әбден мүмкін еді.

Модернизация үрдісі Жапонияда жылдам жүргені соншалықты, тіпті жапондықтар өзінің дәстүрін жойып жатқандай сезім туды. Шын мәнінде, модернизация дәстүрлі құрылымдарды жою негізінде емес, оларды белсенді қолдану арқылы жүзеге асты. Шетелдік тәжірибені сіңіру көбінесе саяси мақсатта өтті және биліктің бақылауында болды. Нәтижесінде қоғамның сұранысына жауап беретін құндылықтар алынып, жапон дәстүрі құрыған жоқ.

Жапондықтардың прагматизмі оларға дәстүрлі құндылықтардан аттамай, өзіне қажет жаңалықтар енгізуге мүмкіндік берді. Бұл – Жапонияның Батысқа қажетті жауабын нақты бере алғандығының бір себебі болды.

1. Кини А.Г. Динамика социально-полит. действия в традиц. обществе (ислам). М., 1996. 46-б.

2. Кравченко А.И. Культурология: Учебное пособие для вузов. – 3-е изд. – М.: Академический проект, 2001. 89-б.

3. Мецераков А. Модернизационный опыт Японии. 2007 г.

4. Жуков. А.Е. История Японии. 1968-1998 г.г. Институт Востоковедения, 73-б.

5. Молодяков В. Моделирование образа Японии (Япония: переворачивая страницу). М., 1998., 125-б.

6. Connors. L. The Emperor's Adviser. Saionji Kinmochi and Pre-War Japanese Politics. L., 1987, 6-7 б.б.

7. Лоти. П. Собрание сочинений. Т. 1. М., 1910; отдельное изд.: М., 1992, 34-б.

8. Bayas H. Op. cit., p.10.

9. Нихон оёби нихондзин. 1918, № 746, 23-26-б.

* * *

В статье рассматриваются особенности процесса вестернизации и модернизации японской культуры. Также говорится о том, как этот процесс проходил и реакцию народа на такие изменения. В целом описываются результаты влияния этих процессов на японскую культуру.

* * *

The article discussed the characteristics of the process of westernization and modernization of Japanese culture. It is also said about how this process took place and people's reaction to such changes. In general, described the results of effects of these processes on Japanese culture.

М.Г. Гаджолу

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ИРАНОМ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ СФЕРЫ

Постановка вопроса

В течение последних столетий важное и главенствующее место в отношениях между Ираном и крупными государствами Европы занимали вопросы политической стратегии. Эти вопросы проистекали от геополитических игр и соперничества крупных держав в регионе, осуществлявших контроль над колониями в целях противостояния политике захвата Индии и сопредельных территорий другими государствами. После Второй мировой войны и поляризации мира на два лагеря – Востока и Запада, различными странами выработывался подход к обеспечению безопасности в контексте их политического соотношения в данных группах. Под влиянием этих условий основные стратегии политического характера определялись в основном двумя крупными державами. Согласно этому, отношения между Ираном и странами Западной Европы определялись, в основном, в рамках двусторонних экономических связей, а стратегической сферой этих связей управляли США. Подобный подход оставался неизменным

до конца холодной войны. Лишь, после изменений на международной политической арене и, в особенности, с появлением признаков проведения совместной внешней политики и политики безопасности в Европе, стало возможным проведение новых инициатив в стратегической сфере. События 11 сентября 2001 г. в США стали важным показателем в системе взглядов на международные отношения. В подобных условиях, после разгрома со стороны США режима БААС Саддама Хусейна в Ираке, Европейский Совет выступил с декларацией о внедрении насильственных мер с целью предотвращения распространения оружия массового поражения. Хотя, на деле эта Декларация и была адресована Ирану, в сравнении с прежней политикой Европейского Союза этот курс отражал более резкую политику, сосредоточенную на вопросах нестратегического характера в отношениях с Ираном.

Отношения Ирана с Европой в прошлом.

В прошлом Европа сосредоточила отношения с Ираном, в основном, в сфере экономических ин-